ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

THE SYSTEM OF CHARACTERS AND ITS ARTISTIC-POETIC FEATURES IN KHALED HOSSEINI'S NOVEL "A THOUSAND SPLENDID SUNS"

Dilshodbek Sharipov

Lecturer at Turan International University

+998934954345

dilshodbeksharipov93@gmail.com

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.24314510

Abstract. This article examines the character system of Khaled Hosseini's A Thousand Splendid Suns, the relationships between characters, and their aesthetic and ideological functions. It explores the dual-centered composition built around Mariam and Laila, Rasheed's antagonistic role, and the alternative ethical values represented by Tariq and Hakim. Close reading, comparative-typological, psychological, and narratological approaches are applied. The analysis argues that female solidarity provides the principal semantic unity of the novel's character system.

Keywords: Khaled Hosseini, A Thousand Splendid Suns, character system, Mariam, Laila, Rasheed, war poetics, female character, psychological representation, literary conflict.

Annotatsiya. Maqolada Xolid Husayniyning "Ming quyosh shu'lasi" romanidagi obrazlar tizimi, personajlararo munosabatlar hamda obrazlarning g'oyaviy-estetik vazifalari o'rganiladi. Maryam va Laylo taqdirlari asosida shakllangan ikki markazli kompozitsiya, Rashidning zulmni ifodalovchi antagonistik tabiati, Tariq va Hakim obrazlarining muqobil axloqiy qadriyatlarni namoyon etishi tahlil qilinadi. Tadqiqotda matnga tayangan yaqin o'qish, qiyosiy-tipologik, psixologik va narratologik yondashuvlardan foydalanildi. Natijada ayollar birdamligi roman obrazlar tizimini birlashtiruvchi asosiy semantik omil ekani asoslanadi.

Kalit so'zlar. Xolid Husayniy, Ming quyosh shu'lasi, obrazlar tizimi, Maryam, Laylo, Rashid, urush poetikasi, ayol obrazi, psixologizm, badiiy konflikt.

Аннотация. В статье исследуются система образов романа Халеда Хоссейни «Тысяча сияющих солнц», взаимоотношения персонажей и их идейно-эстетические функции. Анализируются двухцентровая композиция, основанная на судьбах Мариам и Лейлы, антагонистическая роль Рашида, а также нравственные альтернативы, представленные образами Тарика и Хакима. Используются методы внимательного чтения, сравнительно-типологического, психологического и нарратологического анализа. Обосновывается, что женская солидарность является главным смыслообразующим фактором системы персонажей.

Ключевые слова. Халед Хоссейни, Тысяча сияющих солнц, система образов, Мариам, Лейла, Рашид, поэтика войны, женский образ, психологизм, художественный конфликт.

KIRISH. Obraz muammosi adabiyotshunoslikning qadimiy nazariy masalalaridan biridir. Aristotel "Poetika" asarida xarakter va tafakkurni inson xatti-harakatini belgilovchi omillar sifatida ko'rsatadi; uning fikricha, xarakter shaxsning nimani tanlashi yoki rad etishi orqali ochiladi [2, VI bob]. Bu mulohaza romandagi qahramonlarni faqat tashqi tavsif yoki ijtimoiy mavqe orqali emas, balki keskin vaziyatlarda amalga oshirgan axloqiy tanlovlari asosida tahlil etishga imkon beradi. Xususan, Maryamning Laylo va uning farzandlari uchun qabul qilgan qarori obrazning g'oyaviy mohiyatini ochadigan muhim harakatdir.

Ingliz adabiyotshunosi E. M. Forster “Aspects of the Novel” asarida personajlarni “flat” (bir asosiy belgi atrofida qurilgan) va “round” (murakkab, ko‘p qirrali) xarakterlarga ajratadi [3, 65]. Uningcha, ko‘p qirrali xarakter o‘quvchini ishontira oladigan kutilmagan xatti-harakatga qodirligi bilan ajralib turadi [3, 75]. Mazkur tasnifni mutlaq qolip emas, tahliliy mezon sifatida qo‘llash maqsadga muvofiq: Maryam va Laylo ruhiy o‘zgarishi, ichki qarama-qarshiliklari hamda hayotiy tanlovlari bilan ko‘p qirrali obrazlar sifatida namoyon bo‘ladi. Rashidning zo‘ravonlikka asoslangan xatti-harakatlari esa personajlar o‘rtasidagi asosiy konfliktni keskinlashtiradi.

M. M. Baxtinning roman poetikasiga doir tadqiqotlarida qahramon ovozi va ongining badiiy asardagi o‘rni alohida muhokama qilinadi [4]. Uning polifoniya haqidagi nazariyasi dastlab Dostoyevskiy ijodi doirasida ishlab chiqilganini hisobga olish zarur: shu sababli “Ming quyosh shu’lasi”ni bevosita polifonik roman deb atashdan ko‘ra, Maryam, Laylo, Nana va Jalilning voqelikka turlicha munosabatlarini dialogik tahlil qilish samaraliroqdir. Bunday yondashuv obrazlar tizimini o‘zaro zid qadriyatlar, xotiralar va dunyoqarashlar munosabati sifatida tushunishga yordam beradi.

Shunday qilib, Aristotelning xarakter va harakat birligi haqidagi qarashi, Forsterning personaj murakkabligi mezoni hamda Baxtinning qahramon ovoziga e’tibori ushbu tadqiqotning nazariy tayanchlarini tashkil etadi. Ular asosida romandagi obrazlar bosh va yordamchi personajlar sifatida sanab chiqilmaydi, balki sujetdagi vazifasi, ruhiy evolyutsiyasi, axloqiy tanlovi va o‘zaro munosabatlari bo‘yicha yaxlit tizim sifatida o‘rganiladi.

Badiiy asardagi obrazlar tizimi alohida personajlarning yig‘indisidan iborat emas; ularning o‘zaro munosabati, ijtimoiy mavqeyi, axloqiy tanlovi va ruhiy o‘zgarishi orqali yaxlit badiiy olam vujudga keladi. Ayniqsa, tarixiy zo‘ravonlik va urush tasvirlangan romanlarda personajlar shaxsiy taqdir bilan jamiyat hayoti o‘rtasidagi murakkab aloqani ko‘rsatadi. Xolid Husayniyning “Ming quyosh shu’lasi” romani ana shunday asarlardan bo‘lib, unda Afg‘onistonning siyosiy silkinishlari ayollarning kundalik hayoti va oilaviy munosabatlari orqali badiiy idrok etiladi.

Romanning o‘zbekcha nashriga yozilgan so‘zboshida Maryam va Laylo ijtimoiy kelib chiqishi, tarbiyasi hamda hayot haqidagi tasavvurlari jihatidan turlicha ayollar sifatida taqdim etiladi. Ularning taqdirini urush birlashtirishi alohida qayd etiladi [1, 3–4]. Bu kuzatuv asardagi obrazlar tizimini tadqiq qilish uchun muhim boshlang‘ich nuqtadir: roman ikki ayolning yonma-yon kelishidan ko‘ra, ularning ruhiy va axloqiy jihatdan bir-birini to‘ldirishi haqida hikoya qiladi.

Tadqiqotning maqsadi — romandagi bosh, yordamchi va epizodik personajlarning badiiy vazifasini aniqlash, obrazlararo qarama-qarshiliklar hamda yaqinlashuvlar orqali muallifning inson, urush, oila va ayol erkinligi haqidagi konsepsiyasini yoritish. Tadqiqot obyekti “Ming quyosh shu’lasi” romani, predmeti esa undagi personajlar tizimining kompozitsion, psixologik va aksiologik tuzilishidir. Tahlil birlamchi manba sifatida 2016-yilda Toshkentda nashr etilgan Rustam Jabborov tarjimasiga tayanadi [1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Tadqiqot sifatga asoslangan matnshunoslik tahlili sifatida olib borildi. Yaqin o‘qish usuli personaj nutqi, xatti-harakati, ichki kechinmalari va takrorlanuvchi badiiy detallarni aniqlashga xizmat qildi; qiyosiy-tipologik yondashuv Maryam va Laylo, Jalil va Hakim, Rashid va Tariq singari qarama-qarshi yoki parallel obrazlar o‘rtasidagi farqlarni ko‘rsatdi. Psixologik tahlil qahramonlarning qo‘rquv, aybdorlik, mehr, umid va qaror qabul qilish jarayonini talqin etishga yo‘naltirildi. Narratologik yondashuv esa hikoyaning ikki qahramon taqdiri bo‘ylab rivojlanishi, fokalizatsiya va vaqt o‘tishi bilan obrazlarning qayta baholanishini izohlash uchun qo‘llandi. Keltirilgan sahifa havolalari romanning bosma sahifalanishiga muvofiq berildi; ular badiiy dalillarni ko‘rsatadi, tajriba yoki statistik o‘lchov natijasini anglatmaydi.

NATIJALAR

1. Maryam obrazi: ijtimoiy tamg‘adan axloqiy subyektlikka

Romanning boshlanishida Maryamning o‘zligini anglash jarayoni haqoratli ijtimoiy nomlash bilan bog‘lanadi. Besh yoshli qiz “haromi” so‘zining mazmunini bilmasa-da, uning tahqirlovchi ohangini sezadi; keyinchalik bu atama o‘zini muhabbat, oila va uyga munosib emas deb hisoblashiga ta’sir qiladi [1, 5–6]. Muallif obrazni tayyor “jabrdiyda” qolipida emas, balki tashqi hukm asta-sekin ichki e’tiqodga aylangan shaxs sifatida ochadi. Shu sababli Maryamning keyingi qarorlari bolalikdagi kamsitish tajribasi bilan sababiy bog‘langan.

Maryamning bolalik makoni — chekkadagi kulba — uning jamiyatdan ajratilgan mavqeyining predmetli ifodasidir. Otasi Jalilning badavlat xonadoni bilan kulbaning qashshoqligi o‘rtasidagi tafovut oddiy turmush detali emas: u qonuniy va “noqonuniy” farzandlarga munosabatdagi ikki xil mezonni ochadi [1, 7–11]. Maryam uchun otaning haftalik tashrifi mehr manbai bo‘lsa, Nana uchun bu tashrif mas’uliyatdan qochishning niqobidir. Bitta personajga ikki qarash berilishi asardagi axloqiy murakkablikni kuchaytiradi.

Maryamning maktabga borish istagi ham uning ichki imkoniyatlari kengligini ko‘rsatadi. Mulla Fathulla qizning ta’lim olish orzusini qo‘llab-quvvatlaydi, Nana esa jamiyatning haqorat va rad etishidan qo‘rqib bunga qarshi chiqadi [1, 17–18]. Bu epizodda ta’lim erkin hayotga kirish ramziga, qo‘rquv esa mavjud ijtimoiy tartibni takror ishlab chiqaruvchi kuchga aylanadi. Nana qizini asrashga urinarkan, bilib-bilmay uning ufqini toraytiradi.

Maryamning Rashid bilan nikohi uni avvalgi ijtimoiy kamsitishdan boshqa shakldagi, endi uy ichidagi zo‘ravonlikka olib kiradi. Farzand ko‘rish bilan bog‘liq umidsizliklar va erining tobora qo‘pollashuvi qahramonning o‘zini aybdor his qilishini kuchaytiradi. Biroq romanning keyingi qismida Laylo va bolalarga mehr qo‘yishi Maryamni faqat chidashga majbur shaxs emas, boshqalarning hayoti uchun mas’uliyat oluvchi faol obrazga aylantiradi.

Maryamning yakuniy tanlovi uning badiiy evolyutsiyasini tugallaydi: bolaligida o‘zini hech kimga kerak emas deb bilgan qahramon boshqa insonlarning kelajagini saqlash uchun o‘z hayotini xavf ostiga qo‘yadi. Bu qurbonlikni ayolning azobga “mahkumligi” deb emas, uning ongli axloqiy qarori sifatida o‘qish muhim. Asar so‘zboshida ham Maryamning Laylo va bolalar hayotini asrab qolishi alohida ta’kidlanadi [1, 4]. Demak, obrazning semantik yo‘li kamsitilishdan insoniy qadr-qimmatni mustaqil tasdiqlashgacha davom etadi.

2. Laylo obrazi: ta’lim, muhabbat va tarixiy fojea kesishmasi

Laylo Maryamdan farqli ravishda oilada e’tirof etilgan, ta’lim va kelajak haqida orzu qilishga undalgan qiz sifatida shakllanadi. Uning otasi Hakimning ma’rifatparvar qarashlari Laylo dunyoqarashida shaxsiy tanlov, bilim va tenglik qadriyatlarini mustahkamlaydi. Shuning uchun ikki bosh qahramonning farqi ularning xarakteridagina emas, boshlang‘ich ijtimoiy imkoniyatlarida ham namoyon bo‘ladi. Maryamga hayotga chidash o‘rgatilgan bo‘lsa, Layloga hayotni o‘zgartirish mumkinligi uqtiriladi.

Laylo taqdiridagi burilish urushning bevosita oilaviy makonga bostirib kirishi bilan bog‘liq. Jamoaviy fojea shaxsiy hayot rejalarini izdan chiqaradi, uning tanlov erkinligini keskin cheklaydi. Bu o‘rinda muallif urushni faqat jang maydonidagi to‘qnashuv sifatida emas, insonning eng yaqin munosabatlarini yemiruvchi tarixiy kuch sifatida tasvirlaydi. Layloning Rashid xonadoniga kelishi ham ayni tarixiy majburiyatlar oqibatidir.

Laylo obrazining murakkabligi uning bir vaqtning o‘zida sevuvchi ayol, ona va og‘ir vaziyatda qaror qabul qiluvchi shaxs sifatida namoyon bo‘lishidadir. U o‘z farzandlarini himoya qilish uchun ayrim holatlarda murosaga boradi, biroq bu murosa ichki e’tiqodining yo‘qolganini anglatmaydi. Ayniqsa, Aziza bilan munosabatlarida ona mehri shaxsiy hisdan kengroq – kelajak avlodning hayotga bo‘lgan haqqini saqlash ma’nosini oladi.

Layloning Maryam bilan dastlabki ziddiyatli munosabatlari keyinchalik o‘zaro tushunish va hamkorlikka aylanadi. Muallif bu o‘zgarishni birdaniga sodir etmaydi: kundalik mehnat, umumiy qo‘rquv, bolalarga g‘amxo‘rlik va bir-birining iztirobini anglash orqali yaqinlik paydo bo‘ladi. Natijada ikki ayol obrazining mustaqil syujet yo‘nalishlari yagona axloqiy markazga birlashadi.

3. Rashid: oilaviy zo‘ravonlik va hokimiyatning personajlashuvi

Rashid romandagi asosiy antagonistik obrazdir. U tashqi ko‘rinishda ro‘zg‘or ta’minotchisi va oila boshlig‘i vazifasini bajarayotgandek ko‘rinsa-da, uning munosabatlarida egalik, nazorat va qo‘rqitish ustunlik qiladi. Rashid uchun ayolning insoniy qadri ko‘pincha uning erga bo‘ysunishi, farzand tug‘ishi va uy tartibiga moslashishi bilan o‘lchanadi. Shu sababli personajning shafqatsizligi alohida fe’l-atvor nuqsonidan ko‘ra kengroq ijtimoiy tafakkur modelini ifodalaydi.

Rashidning Maryam va Layloga munosabatidagi tafovutlar uning qarashlari izchil axloqiy tamoyillarga emas, o‘z manfaatiga asoslanganini ko‘rsatadi. Dastlabki e’tibor va va’dalar nazoratga, keyin esa tahdidga aylanadi. Farzand masalasida ham u qiz va o‘g‘ilga turlicha munosabat bildiradi. Bunda Zalmayga ko‘rsatilgan alohida mehr Aziza va boshqa ayollar mavqeyini yanada ravshanlashtiradigan kontrast vazifasini bajaradi.

Rashidning obrazlar tizimidagi funksiyasi faqat konflikt yaratish emas. U Maryam va Laylo o‘rtasidagi birdamlikning shakllanishiga ham bilvosita sabab bo‘ladi: umumiy xavf ikki ayolni bir-birining dardini anglashga majbur qiladi. Shunday qilib, antagonistik kuch qahramonlarni ezishga intilsa-da, syujetning axloqiy mantiqida ularning hamkorligini kuchaytiruvchi teskari natijani yuzaga keltiradi.

4. Nana va Jalil: mehr, aybdorlik va ijtimoiy ikkiyuzlamachilik

Nana obrazi biryoqlama “qattiqqo‘l ona” sifatida talqin etilmasligi kerak. Uning nutqidagi achchiqlik, odamovilik va qiziga nisbatan qo‘pollik ortida jamiyat tomonidan rad etilgan ayolning iztirobi yotadi. U Maryamga erkaklar ko‘pincha ayolni ayblashini aytadi [1, 9]. Bu hukm Nananing hayotiy tajribasidan kelib chiqadi, ammo shu bilan birga qizning kelajakka ishonchini zaiflashtiradi. Demak, Nana bir vaqtning o‘zida zulm qurboni hamda o‘sha zulmning ruhiy oqibatlarini keyingi avlodga uzatuvchi personajdir.

Jalil obrazi esa tashqi muloyimlik va amaliy mas’uliyatsizlik o‘rtasidagi ziddiyat bilan quriladi. U Maryamga sovg‘alar olib keladi, Hirot tarixi va madaniyati haqida hikoya qiladi, qizini erkalaydi [1, 6–7; 20–21]. Biroq otalik mehri qizini ochiq tan olish va himoya qilish mas’uliyatiga aylana olmaydi. Natijada uning mehribonlik ko‘rinishlari ijtimoiy mavqeyini saqlash istagi bilan to‘qnashadi.

Jalil va Rashid obrazlarini bir xil darajada zo‘ravon deb bo‘lmaydi: ularning xatti-harakatlari va oqibatlari turlicha. Shunga qaramay, ikkisida ham ayol taqdiriga ta’sir qiluvchi erkak hokimiyatining ikki ko‘rinishi kuzatiladi. Jalil ijtimoiy bosim oldida chekinadi; Rashid esa hokimiyatni bevosita zo‘rlik orqali amalga oshiradi. Bu farq roman konfliktining ijtimoiy ko‘lamini kengaytiradi.

5. Hakim, Tariq va Mulla Fathulla: muqobil erkaklik modellari

Hakim obrazida ilmga ishonch, qiz farzandning ta'lim olishini qadrlash va insonning erkin rivojlanishiga hurmat mujassamlashadi. U Rashidga qarama-qarshi axloqiy mezonni namoyish etadi. Hakimning Laylo tarbiyasidagi roli sababli roman erkak personajlarni yaxlit salbiy guruhga birlashtirmaydi; aksincha, hukmronlikka asoslangan munosabat bilan hurmatga asoslangan munosabatni qiyoslaydi.

Tariq obrazi Laylo hayotida muhabbat va o'zaro sadoqat imkoniyatini ifodalaydi. Uning jismoniy imkoniyati cheklangan bo'lsa-da, muallif uni ojiz yoki passiv shaxs tarzida tasvirlamaydi. Tariqning matonati, Layloga bo'lgan hurmati va oila qurishga mas'uliyatli yondashuvi Rashidning qo'rqitishga asoslangan hokimiyatidan keskin farq qiladi. Bu qarama-qarshilik sevgi va egalik hissi o'rtasidagi ma'naviy chegarani ochadi.

Mulla Fathulla Maryamning bolalik olamidagi eng muhim ma'naviy tayanchlardan biridir. U qizning gapini diqqat bilan tinglaydi, savod olish istagini qo'llab-quvvatlaydi [1, 16–18]. Personajning vazifasi diniy bilim berish bilangina cheklanmaydi: uning xulqida insonni tinglash, qadrini tan olish va rahm-shafqat kabi fazilatlar mujassam. Shu jihatdan Mulla Fathulla obrazi diniy e'tiqodning zo'ravonlik emas, ma'rifat va mehr bilan uyg'unlashishi mumkinligini ko'rsatadi.

6. Aziza, Zalmay va Fariba: avlodlar hamda xotira semantikasi

Aziza va Zalmay obrazlari voqealarda faqat bolalar sifatida qatnashmaydi; ular urushning kelajak avlodga ta'sirini ko'rsatadi. Azizaning boshidan kechirgan ayriliqlari va og'ir turmush sharoiti bolalikning himoyasizligini ochsa, Zalmayning Rashidga bog'lanishi zo'ravon oiladagi hissiy murakkablikni aks ettiradi. Bolalarning bir xil voqelikni turlicha idrok etishi romanga psixologik ishonarlilik bag'ishlaydi.

Fariba obrazi orqali urushning onalik ruhiyatiga ta'siri yoritiladi. Uning farzandlaridan ayrilish bilan bog'liq iztiroblari oilaviy muhitni o'zgartiradi, Layloning yolg'izlik hissini kuchaytiradi. Shu ma'noda Fariba va Nana o'rtasida tipologik yaqinlik mavjud: ikkalasining ham og'ir kechinmalari qizlariga bo'lgan munosabatida aks etadi. Ammo ularning biografik sharoiti va ma'naviy reaktsiyalari aynan bir xil emas.

Yordamchi obrazlarning yana bir vazifasi bosh qahramonlarni turli davrlarda qayta baholash imkonini berishidir. Maryamning bolalikdagi ojizligi Mulla Fathulla va Jalil munosabatida, keyingi axloqiy ulug'ligi esa Laylo hamda bolalar taqdirida ochiladi. Layloning shaxsiy intilishlari Hakim va Tariq bilan aloqasida, onalik mas'uliyati esa Aziza va Zalmay orqali ravshanlashadi.

MUHOKAMA. Roman obrazlar tizimining asosiy kompozitsion xususiyati ikki markazlilikdir. Dastlab Maryam va Layloning alohida hayot yo'llari ko'rsatiladi; keyinchalik ular bir xonadon, umumiy xavf va bir-biriga bog'langan qarorlar doirasida uchrashadi. Bu qurilish o'quvchiga bir tarixiy davrni ikki ijtimoiy tajriba orqali ko'rish imkonini beradi. Maryamning hayoti chetlatilish va sukut tajribasidan, Layloniki esa ta'lim va umid tajribasidan boshlanadi. Ularning yaqinlashuvi o'zaro farqlarni yo'qotmaydi, balki farqlar ustidan ma'naviy hamjihatlikni barpo etadi.

Personajlar tizimini shartli ravishda uchta semantik qutbda tasniflash mumkin: zulm va nazoratni ifodalovchi kuchlar; mehr, ma'rifat va sadoqatni ifodalovchi kuchlar; shu ikki qutb o'rtasida murakkab axloqiy tanlovni boshdan kechiruvchi personajlar. Rashid birinchi qutbning yaqqol ifodachisi bo'lsa, Hakim, Mulla Fathulla va Tariq ikkinchi qutbni namoyon etadi. Maryam, Laylo, Nana va Jalil esa o'z ichki qarama-qarshiliklari bilan bunday qat'iy guruhlashning shartli ekanini eslatadi. Bu tasnif personajlarni sodda "ijobiy–salbiy" sxemasiga tushirishdan saqlaydi.

Asarda tarixiy fon bilan shaxsiy taqdir o‘rtasida uzviy bog‘liqlik mavjud. Siyosiy to‘ntarishlar, qurolli to‘qnashuvlar, beqarorlik va cheklovlar personajlarning uy-joy, nikoh, ta’lim, safar va xavfsizlik bilan bog‘liq qarorlariga ta’sir qiladi. Urush shu tariqa faqat tarixiy ma’lumot emas, obrazlarni bir-biriga yaqinlashtiruvchi yoki ajratuvchi syujet mexanizmi sifatida ishlaydi. Ayniqsa, Layloning Rashid xonadoniga kelishi va Maryam bilan birlashishi tarixiy zo‘ravonlikning kutilmagan insoniy hamkorlikka olib kelishini ko‘rsatadi.

Romandagi psixologizmning muhim belgisi personajni uning birgina so‘zi yoki harakati bilan yakuniy baholamaslikdir. Nananing qattiqqo‘lligi uning tahqirlangan o‘tmishi bilan, Jalilning ikkilanishi ijtimoiy mavqeyini yo‘qotish qo‘rquvi bilan, Maryamning sukuti esa bolalikda shakllangan aybdorlik hissi bilan bog‘liq. Shu sababli qahramonlarning ruhiy olami badiiy konfliktni tashqi hodisalar darajasidan ichki tanlov darajasiga ko‘taradi.

Maryam va Laylo munosabatini faqat “ayollar do‘stligi” deb nomlash uning poetik mazmunini toraytiradi. Bu munosabat ona–qiz, opa–singil, safdosh va bir-birining hayoti uchun javobgar insonlar munosabatining belgilarini o‘zida jamlaydi. Ularning birdamligi biologik qarindoshlikka emas, umumiy tajriba va ongli axloqiy yaqinlikka tayanadi. Shu tariqa muallif oilani faqat qon-qarindoshlik bilan belgilanadigan birlik emas, g‘amxo‘rlik va mas’uliyat orqali yaratiladigan ma’naviy makon sifatida talqin etadi.

Asar nomidagi quyosh va yorug‘lik semantikasi ham personajlar tizimi bilan bog‘liq. Zimiston, zo‘ravonlik va urush manzaralariga qaramay, qahramonlarning mehr ko‘rsatish, asrash va kelajakni tasavvur etish qobiliyati yo‘qolmaydi. O‘zbekcha nashr so‘zboshida ham roman “qora tunlar” ortidan yorug‘likka umid qilishga undovchi asar sifatida sharhlanadi [1, 3–4]. Biroq yorug‘likni faqat baxtli yakun belgisi deb tushunish yetarli emas: u insoniylikning eng og‘ir sharoitda ham saqlanib qolish imkoniyatini ifodalaydi.

Obrazlar tizimiga gender nuqtayi nazaridan yondashish ayollarning huquqiy va ijtimoiy zaifligini aniqlashga yordam beradi, lekin asarning butun mazmunini faqat erkak va ayol qarama-qarshiligiga keltirish to‘g‘ri bo‘lmaydi. Hakim, Tariq va Mulla Fathulla singari personajlar erkaklikning boshqa, hamdardlik va hurmatga tayanuvchi ko‘rinishlarini namoyish etadi. Xuddi shuningdek, Nana va Jalil kabi obrazlar insonning zulmni boshdan kechirishi uni har doim bir xil axloqiy qarorga olib kelmasligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning cheklovi shundaki, tahlil roman o‘zbekcha tarjimasi asosida amalga oshirildi. Tarjima matnida ayrim leksik, stilistik va madaniy nozikliklar asl inglizcha matndan farqlanishi mumkin. Shuning uchun ushbu maqoladagi xulosalar avvalo syujet, personajlararo munosabat va umumiy poetik funksiyalarga tegishlidir; muallifning asl tilidagi uslubiga oid qat’iy xulosalar uchun alohida qiyosiy tarjimashunoslik tadqiqoti zarur.

XULOSA

Xolid Husayniyning “Ming quyosh shu’lasi” romanida obrazlar tizimi ikki markazli kompozitsiya asosida tashkil etilgan. Maryam va Laylo xarakterlari ijtimoiy kelib chiqishi, tarbiya, hayotiy tajriba hamda dastlabki dunyoqarash jihatidan farqlanadi. Biroq urush, oilaviy zo‘ravonlik va onalik mas’uliyati ularni umumiy axloqiy maydonga olib keladi. Shu sababli asarning badiiy yaxlitligi faqat tarixiy voqealar ketma-ketligida emas, ikki ayolning o‘zaro munosabati va ruhiy o‘zgarishida namoyon bo‘ladi.

Maryam obrazining evolyutsiyasi ijtimoiy kamsitilishdan ongli fidoyilikka, Laylo obrazining rivoji esa shaxsiy orzu va muhabbatdan boshqalar kelajagi uchun mas’uliyat olishga yo‘nalgan. Rashid nazorat va zo‘ravonlikni, Hakim va Mulla Fathulla ma’rifat hamda hurmatni, Tariq sadoqatni,

Nana va Jalil esa aybdorlik, qo‘rquv va ijtimoiy bosimning murakkab oqibatlarini ifodalaydi. Aziza va Zalmay obrazlari urushning keyingi avlod hayotiga ko‘chadigan izlarini ko‘rsatadi.

Natijada roman personajlari bir-birini izohlovchi, qarama-qarshi qo‘yuvchi va to‘ldiruvchi yaxlit tizimni hosil qiladi. Mazkur tizimning bosh g‘oyaviy xulosasi shundan iboratki, urush insonning tashqi hayotini vayron qilishi mumkin, ammo mehr, hamjihatlik va axloqiy tanlov imkoniyatini butunlay yo‘q qila olmaydi. “Ming quyosh shu’lasi”ning badiiy ta’sirchanligi aynan tarixiy fojeani alohida insonlar taqdiri orqali umumlash-tira olganida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Husayniy, Xolid. Ming quyosh shu’lasi: roman / tarjimon Rustam Jabborov. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016. – 288 b.
2. Aristotle. Poetics. VI bob (Character and Plot). Internet Classics Archive, tarjima S. H. Butcher. https://classics.mit.edu/Aristotle/poetics.1.1.html (murojaat: 09.11.2026).
3. Forster, E. M. Aspects of the Novel. London: Edward Arnold, 1927. – 65, 75-betlar (personajlar tasnifi).
4. Bakhtin, M. M. Problems of Dostoevsky’s Poetics / translated and edited by Caryl Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.